ದಮನಿತರ ಪರವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಗಳು, ದಮನಿತ ಸಮೂಹಗಳು ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಲೋಹಿಯಾ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಹಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ವರದಿ:

'ನಿನ್ನೆಯ ಬಹಿರಂಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ತೂರಲಾಯಿತು. ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ವೇದಿಕೆಯ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ವಿದ್ಯುತ್ ತಂತಿಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಲೋಹಿಯಾರ ಕೈಗೆ ಕಲ್ಲೇಟು ಬಿದ್ದಿದೆ; ಏಟು ಬಲವಾದದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕೊಯಮತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿ ಲೋಹಿಯಾ ಎದೆಗೆ ಕಲ್ಲೇಟು ಬಿದ್ದು ಗಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಲೋಹಿಯಾ ಅವರ ಹೃದಯ ಭಾಗದ ಕ್ಷಕಿರಣ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಮದ್ರಾಸ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಾಯವಾದಾಗ, ಹೊಡೆದಾಟ ಶುರುವಾದಾಗ ಲೋಹಿಯಾ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಕಲ್ಲೆಸೆಯುವವರು ಹಾಗೂ ಸಭೆಯ ಸಂಘಟಕರಿಗೂ ನಡುವೆ ಪೊಲೀಸರು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕಂಡಿತು.

ಪರಮಕುಡಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಜನರಿದ್ದ ಸಭೆ ನಡೆಯಿತು. ಸೇಲಂನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಜನರಿದ್ದ ಸಭೆ ನಡೆಯಿತು; ಕರೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ಗಲಭೆಯಾದರೂ ಮುಂದೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸಭೆ ನಡೆಯಿತು. ಹಲವು ಸಭೆಗಳು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆದವು.

ಆದರೆ ಡಿ.ಎಂ.ಕೆ. ಪಕ್ಷದ ವಕ್ತಾರರು, 'ಲೋಹಿಯಾ ಗಲಭೆಕಾರರ ಮೇಲೆ ಸೋಡಾ ಬಾಟಲ್ ಎಸೆದರು; ಅದರಿಂದ ಕಲ್ಲು ತೂರಾಟ ಶುರುವಾಯಿತು' ಎಂಬ ಕಟ್ಟುಕತೆಯನ್ನು ತೇಲಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ವಾಸ್ತವವೇನೆಂದರೆ, ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಗುಂಪಿನ ಜನ ಪ್ರತೀಕಾರ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮೇಲೇಳತೊಡಗಿದರು; ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಲೆಂದು ಲೋಹಿಯಾ ಎದ್ದು ಕೈಯೆತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೈ ಎತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ತೂರಿದ ಕಲ್ಲು ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ ಎದೆಗೆ ಬಂದು ತಾಕಿತು. ಸೋಡಾ ಬಾಟಲಿಯ ಸುಳ್ಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಘನತೆಗೆ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂಥ ವಿಷ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.'

ಬಂಧನ, ಸೆರೆಮನೆವಾಸ, ಹಲ್ಲೆ, ಅಪಪ್ರಚಾರ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಆಪಾದನೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲದರ ನಡುವೆಯೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜನತಾ ಸ್ವೀಕಾರಗಳ ನಡುವೆ ಲೋಹಿಯಾ ಎಂಬ ಫೇಂಡಾಮೃಗ ನೇರವಾಗಿ ತನ್ನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು!

ಜಾತಿ ವಿನಾಶ, ಪಕ್ಷದೊಳಗೇ ದುರ್ಬಲ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ, ಜಾತ್ಯತೀತತೆ ಹೀಗೆ ಹಲವು ಕೆಲಸಗಳು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು, ಮಹಿಳೆಯರ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವನ್ನಂತೂ ಪಕ್ಷ ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಆರಂಭಿಸಿತು. ದೇಶದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷ ಹೊಸ ಭಾಷೆ, ಹಾಗೂ ಸಮಾನತೆಯ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರೇರಣೆಯಾದರು. ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯತೊಡಗಿದ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ, ವರ್ಗಗಳ ಜನರಿಗೆ ಜಾತಿಸಮಾನತೆ, ಜಾತ್ಯತೀತತೆಯ ಭಾಷೆ ಅರ್ಥವಾಗತೊಡಗಿತು.

ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ನಡೆದಿರುವ ಇಂಥ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಮಹತ್ವ ಇವತ್ತಿಗೂ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಹಿಯಾ ಜೀವನಯಾನದ ಕಾಲದ ಚರಿತ್ರೆಯೆಂದರೆ, ಜಡ ಜಾತೀಯ ಭಾರತವು ಕದಲಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಾದರೂ ಸಮಾನತೆ ಸಾಧಿಸಿ ಬದಲಾದ ಸಮಾಜದ ಚರಿತ್ರೆ ಕೂಡ ಆಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು: ಗಾಂಧಿವಾದಿಗಳು ಸರಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಜಾತಿಯನ್ನು ಮೀರತೊಡಗಿದ್ದರು; ಗಾಂಧೀ ಪ್ರಭಾವ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸವರ್ಣೀಯ ವರ್ಗಗಳ ಉದಾರವಾದಿಗಳ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಬದಲಾವಣೆ ತಂದಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಪ್ರಬಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಜಾತೀಯ ಭಾರತವನ್ನು ಕದಲಿಸಿದರು; ಸಮಾಜವಾದಿಗಳು ಜಾತಿಮನಸ್ಸನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಮೂಲಕ, ದಲಿತ, ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾವಕಾಶಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

ದಲಿತೇತರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾತೀಯತೆಯ ಕಾಯಿಲೆಗೆ ಮದ್ದರೆಯಲು ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು, ಕಾರ್ಮಿಕ ಚಳುವಳಿಗಳು, ಜಾತ್ಯತೀತ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು, ಸಂಘಟನೆಗಳು, ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ, ಆಧುನಿಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಲೇಖಕ, ಲೇಖಕಿಯರು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಕೊಡುಗೆಯೂ ಇತ್ತು.

ವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಸವಾಲೂ ಲೋಹಿಯಾ ಎದುರಿಗಿತ್ತು: 'ಪ್ರತಿದಿನ ಜನರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಗಳವನ್ನು ಹಾಗೂ ಬೀದಿಯನ್ನು ಗುಡಿಸುವಂತೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೊಳಕನ್ನು ಗುಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಲೋಹಿಯಾ. ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷವೊಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ಆಳುವ ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರಂತರ ನಿಗಾ ಇಡಬೇಕಾದ ಸವಾಲೂ ಅವರೆದುರಿಗಿತ್ತು.

ಆ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಭಾರತದ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಯ ಒಂದು ದಿನದ ವೆಚ್ಚ ಎಷ್ಟು?' ಎಂಬ ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಶ್ನೆ ನೆಹರೂರನ್ನು ಗಲಿಬಿಲಿಗೊಳಿಸಿತು: 'ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳ ನಿತ್ಯದ ದುಡಿಮೆಯ ಆದಾಯ ಎಂಟಾಣೆಯಿಂದ ಐದು ರೂಪಾಯಿ, ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ ಎಂದರೆ ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪ್ರಧಾನಿಯ ವೆಚ್ಚ ದಿನಕ್ಕೆ 25000 ರೂಪಾಯಿ.'

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಲ್ಲುವ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನಾಗಿ ಇಂದಿನ ಓದುಗ, ಓದುಗಿಯರು ನೋಡಬಹುದು. ಇದನ್ನೊಂದು ನೈತಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ ನೆಹರು ಅವರ ಘನತೆ ಕೂಡ ಇಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ತಮ್ಮ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇಕಾಬಿಟ್ಟಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಂದಿನ ಭಂಡತನ ಅಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷದ ಒಂದು ಆಗ್ರಹ ಇದು: ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆದಾಯ 100ಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿರಬಾರದು; 1000ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿರಬಾರದು. ವೆಚ್ಚ 1:10ರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲೋಹಿಯಾ ಎತ್ತಿದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ನೆಹರು ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂತಿದ್ದರೂ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಆಳುವ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂತಿತ್ತು. ಈ ಕಾಲದ ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ದೈನಂದಿನ ವೆಚ್ಚ ಗಮನಿಸಿದವರಿಗೆ ನೆಹರೂ ವೆಚ್ಚ ಬಿಡಿಗಾಸಿನ ವೆಚ್ಚದಂತೆ ಕಂಡರೆ ಅಚ್ಚರಿಯಿಲ್ಲ!

ಈ ನಡುವೆ ಸಮಯಸಾಧಕ ಪಕ್ಷಾಂತರಗಳು ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಗಾಢ ನಿರಾಶೆ ಲೋಹಿಯಾರನ್ನು ಮುತ್ತುತ್ತಿತ್ತು: 'ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷಕ್ಕಾಗಲೀ, ಭಾರತಕ್ಕಾಗಲೀ ಭವಿಷ್ಯವಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದು ವಿದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ರಮಾಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದರು. ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಇಲ್ಲಿನ ಚುನಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ರಾಜಕೀಯ ವಿಚಾರವಾಗಲೀ ವಾದಗಳಾಗಲೀ ಚರ್ಚೆಗೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಹೀಗೇ ಇದೆಯೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಧ್ಯಯನ ಶುರು ಮಾಡಿದ್ದ ರಮಾಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಾನ ಕುರಿತ ಹೊಳಹುಗಳನ್ನೂ ಲೋಹಿಯಾ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಾಡಲು ಆಗುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಆತಂಕ ರಮಾರನ್ನು ಮುತ್ತುತ್ತಿತ್ತು. ಲೋಹಿಯಾ, ರಮಾರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದರು: 'ಫಲಿತಾಂಶದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆದರಬೇಡ. ಯಶಸ್ಸು, ವಿಫಲತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಲೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ವಾಪಸ್ ಬಾ, ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಕಲಿ, ಶ್ರಮ ವಹಿಸು.'

ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಯುರೋಪಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಲೋಹಿಯಾ ಮನಸ್ಸು ತವಕಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಲಾಹೋರ್ ಜೈಲಿನ ಹಿಂಸೆಯ ನಡುವೆ ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರತಿ ದಿನ ತಾವು ಹಾದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗ ರಾಜಕೀಯವೂ ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಲೋಹಿಯಾ ನಂಬಿದ್ದರು. ಲೋಹಿಯಾ ಚಿತ್ತ ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯದ ಮಧ್ಯೆ ಬಿಡುವು ಪಡೆದು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ, ಕಲೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿತ್ತು; ಲೋಹಿಯಾ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಇಡಿಯಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಲೋಹಿಯಾರ ಸಮಾಜವಾದಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಿಂತನೆ, ಸಮಾಜವಾದಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ ಸೃಜನಶೀಲ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. (ಸಶೇಷ)